

Napoleon in de inmiddels bevrijde Nederlanden terugkeren. Anderen wachtten deze gebeurtenissen niet af en traden in dienst van het Russisch-Duits Legioen, waarmee zij een aandeel hadden in de bevrijding van het vaderland. Veel van de officieren zouden nooit in Russische dienst treden. Hun eed belette hen afstand te doen van Napoleon. Nadat zij hier door zijn abdicatie van waren ontslagen, namen verschillende officieren dienst in het nieuwe leger van de soeverein vorst, later koning Willem I. Sommige Nederlanders bleven echter tot het bittere einde aan Franse zijde vechten. Tijdens de slag bij Waterloo op 18 juni 1815 zouden nog vele oude strijdmakkers tegenover elkaar staan.

Resumerend, met *De Hel van 1812* heeft Funnekotter een boeiend en aangrijpend werk afgeleverd. In zijn opzet een 'recent, toegankelijk geschreven overzichtswerk' te produceren is hij zeker geslaagd. Zijn boek vormt een mooie en waardevolle aanvulling op eerdere werken over de strategische en tactische aspecten van Napoleons invasie van Rusland. Dat Funnekotter naar eigen zeggen geen nieuwe, grootse visie heeft willen presenteren – en dit inderdaad niet heeft gedaan – doet hieraan absoluut geen afbreuk.

Jelmer Rotteveel, Universiteit Leiden

Hannah Greig, Jane Hamlett and Leonie Hannan, *Gender and Material Culture in Britain since 1600* (London/New York: Palgrave Macmillan, 2016) 165 p. ISBN 978-1-137-34064-1

'The last twenty years have seen a groundswell in historical studies that draw connections between gender and material culture'.³⁰¹ Met deze ene zin geven de auteurs meteen zelf aan dat dit volume geen nieuw onderzoeksterrein zal ontginnen. Het boek wil geen exhaustieve studie zijn van de relatie tussen gender en materiële cultuur, maar wil net vernieuwend zijn door nieuwe, innovatieve onderzoeksmethodologieën en invalshoeken te presenteren aan de hand van wat de editors een reeks methodologische casestudy's noemen. Het volume is vooral bedoeld als een handleiding voor studenten die zich voor het eerst op het terrein van gender- en materiële cultuur studies willen begeven. In elke bijdrage vindt de lezer tips & tricks terug over bronnenkeuze en mogelijke onderzoeksstrategieën. In overeenstemming met heel wat recente studies in het domein, beperkt de geografische focus van het boek zich tot één regio, met name Groot-Brittannië. Chronologisch loopt het wel uit van de vroegmoderne periode over de achttiende en negentiende eeuw tot en met de tussenoorlogse jaren 30.

301 Greig, Hamlett and Hannan, 'Introduction': *Gender and Material Culture*, 8.

Het uitgangspunt dat in de inleiding wordt geformuleerd is meteen ook de rode draad doorheen de hoofdstukken; namelijk de vaststelling dat contemporaine ideeën over gender werden gevormd door en weergegeven in de (culturele) producten van een samenleving. Een analyse van de materiële cultuur kan volgens de auteurs daarom helpen om de constructie en werking van genderidentiteiten bloot te leggen. Een dergelijke *object-based approach* is volgens de auteurs vrij nieuw aangezien de meeste gender studies voordien eerder producten van publieke cultuur zoals boeken, schilderijen, tekeningen en films als bron bestudeerden waardoor de subjectieve beleving van mannen en vrouwen veeleer op de achtergrond verdween. Materiële cultuur als concept wordt hier - in tegenstelling tot eerdere studies - bovendien niet alleen geïnterpreteerd als de betekenisvolle interactie tussen mensen en objecten, maar omvat ook de ruimte.

De meeste hoofdstukken hanteren echter wel een zuivere *object-based approach* en stellen de studie van artefacten, zoals schrijfgerei (Leonie Hannan), gepersonaliseerd ceramiek (Karen Harvey), scheermessen (Susan Vincent), zelfgemaakte kledingstukken (Vivienne Richmond) en de poeierdoos (Matt Houlbrook) centraal. De messen, kruiken, kledingstukken en pennen worden in de bijdragen niet alleen *an sich* bestudeerd, maar worden verder gecontextualiseerd aan de hand van geschreven of visueel bronnenmateriaal. In deze hoofdstukken wordt bovendien een duidelijke link gelegd tussen de objecten en (veranderingen in) lichamelijke beleving als toegang tot bredere maatschappelijke veranderingen. Het onderzoek van Susan Vincent, bijvoorbeeld, toont aan dat scheren een hachelijke en tijdrovende onderneming was voor de meeste achttiende-eeuwse mannen. Toch werd het niettemin aanvaard als een noodzakelijk kwaad aangezien een gladgeschoren gezicht nu eenmaal de sociale, culturele en modieuze norm was. Mensen en dingen werden bovendien met elkaar verbonden door *skills*; scheren, schrijven en naaien vereisten immers een zekere handigheid en praktische kennis. En hoewel beide seksen dergelijke vaardigheden wel konden leren en toepassen, waren bepaalde handelingen doorgaans specifiek verbonden met één bepaalde gender. Door niet alleen de consumptie maar dus ook de productie van objecten in rekening te brengen, kunnen algemene evoluties in identiteitsvorming en klassenbewustzijn worden blootgelegd (Vivienne Richmond en Karen Harvey).

In de bijdragen van Stella Moss en Jessica P. Clark staat niet het object maar de ruimte centraal (respectievelijk de *public house* in de twintigste eeuw en de negentiende-eeuwse *barbershop*). Beide auteurs maken gebruik van contemporaine beschrijvingen zoals de enquête van de Mass Observation en beeldmateriaal zoals karikaturen van de opkomende *salons* om na te gaan hoe (in dit geval) mannelijkheid in deze ruimtes werd geconstrueerd, weergegeven en ervaren. Zowel de pub als de kapperszaak worden in dit geval beschouwd als '*sites of gendered performance*'. Daardoor sluit dit artikel ook aan bij meer recente ontwikkelingen in het

domein van de gender studies, namelijk de focus op de culturele constructie en de beleving van mannelijkheid in het verleden. Na een decennialange focus op *her-story* of de geschiedenis vanuit het perspectief van vrouwen (ontstaan als reactie op de lange tijd gemarginaliseerde positie van vrouwen in de historiografie), was het tijd om oude ‘mannelijke’ thema’s zoals politiek vanuit een nieuw perspectief te bekijken; met andere woorden het was tijd om een nieuwe *history* te schrijven. Heel wat hoofdstukken in het boek zijn producten van deze nieuwe focus op mannelijkheid en kijken specifiek naar mannelijke identiteiten en praktijken. Niettemin wordt het voor de lezer ook al snel duidelijk dat een strikte scheiding tussen mannelijke en vrouwelijke ruimten of objecten niet overeenstemde met de beleefde realiteit. Helen Smith toont bijvoorbeeld overtuigend aan dat evenementen georganiseerd door vroegmoderne ambachten en broederschappen nooit helemaal exclusief mannelijk waren – vrouwelijke dienstboden, weduwes van voormalige ambachtslieden en zelfstandige ambachtsvrouwen waren nooit veraf.

Kortom, Greig, Hamlett en Hannan zijn er in geslaagd om een relevante methodologische bijdrage te bieden voor het onderzoeksgebied van de materiële cultuur en gender studies. Hoewel een focus op objecten niet nieuw is, denk bijvoorbeeld aan het werk *Everyday Objects. Medieval and Early Modern Material Culture and its Meanings* (2010) van Tara Hamling en Catherine Richardson, biedt het boek wel een duidelijke en coherente handleiding voor de beoogde doelgroep van studenten.

Julie De Groot, Universiteit Antwerpen

Norman Ohler, *Der totale Rausch. Drogen im Dritten Reich* (Keulen: Kiepenheuer & Witsch, 2015) 363 p. ISBN 978-3-462-10473-2

Aan de rand van Berlijn bevinden zich de ruïnes van de ‘Temmler-Werke’, één van de belangrijkste chemische fabrieken van het Derde Rijk. In dit complex werd in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw op grote schaal Pervitin geproduceerd, beter bekend als Methamfetamine. Volgens journalist Norman Ohler werd die drugs op enorme schaal gebruikt in Duitsland, bovenal door de soldaten van de *Wehrmacht* en andere gevechtseenheden. Qua werking is het vergelijkbaar met ‘Crystal Meth’. In zijn razend knap en met veel vaart geschreven *Der totale Rausch. Drogen im Dritten Reich*, doet Norman Ohler uit de doeken hoe er in het Derde Rijk met drugs werd omgegaan. Zo ontstaat een fascinerende combinatie van journalistieke verslaglegging – inclusief bezoek aan voormalige chemische, nu overwoe-